

aangestipt. Daardoor ontbreekt in de beschrijving en beoordeling van de 'omwenteling' van 1968 de feitelijke en beroepsmatige ontwikkeling van de programma-makers, die ten gevolge van hun agitatie hun autonomie in dat jaar statutair zagen bevestigd. Dat was een duidelijke breuk met de bestaande verhoudingen in de Nederlandse omroep en ook een — afwezig — argument ten gunste van Bloms these van de discontinuïteit. Ten aanzien van de wel aangevoerde argumenten kan men stellen, dat, waar Zijdeveld in een flitsende gedachte het verschil tussen V.P.R.O. en VPRO tracht te bagatelliseren, in het gedegen onderzoek van de historicus Blom de breuk ondanks de goede bedoelingen van het bestuur onontkoombaar wordt.

Is het boek vanuit methodisch oogpunt lacuneus, het is tegelijk een spirituele benadering van een historisch fenomeen; een ware feestbundel. Niet alleen de VPRO maar ook de auteurs konden zich laten feliciteren.

J. Bank

B. Scholtens, *Opkomende arbeidersbeweging in Suriname. Doedel, Liesdek, De Sanders, De Kom en de werklozenonrust 1931-1933* (Nijmegen: Transculturele Uitgeverij Masusa, 1986, 224 blz., ISBN 90 6703 007 4).

Sociaal protest is een constante in de Surinaamse geschiedenis — een constante overigens die pas de laatste jaren, mede onder invloed van een groeiend Surinaams zelfbewustzijn, ten volle in de geschiedschrijving tot uitdrukking wordt gebracht. Tot in de twintigste eeuw domineerde de plantage de Surinaamse maatschappij, zodat sociaal protest grotendeels samenviel met protest tegen het plantagebedrijf; rebellerende slaven en marrons, later ook Brits-Indische en Javaanse contractarbeiders speelden de hoofdrol in dit verzet.

De twintigste eeuw bracht de totale teloorgang van de plantagelandbouw. Als economische alternatieven waren met name de zogenaamde kleinlandbouw en de bauxietindustrie van belang, terwijl na de tweede wereldoorlog de overheidssector dramatisch groeide, met name in termen van werkgelegenheid. In laatstgenoemde periode waren sociaal protest en arbeidersconflicten voornamelijk geconcentreerd in de bauxiet- en overheidssectoren, waarbij een reeks jonge vakbonden centrale rollen vervulden.

Ben Scholtens portretteert het sociale protest van een maatschappij in een overgangsfase. De plantagesector verkeerde in een diepe crisis, terwijl buiten de kleinlandbouw alternatieve werkgelegenheid onvoldoende was. De Nederlandse koloniale politiek in deze jaren van internationale crisis beperkte zich tot een straf bezuinigingsbeleid. Zowel in de districten als in Paramaribo heerste armoede, zoals blijkt uit tal van door Scholtens aangehaalde contemporaine bronnen. In de stad kwam daarbij nog het probleem van een relatief hoge urbanisatiegraad bij volstrekt onvoldoende werkgelegenheid en sociale voorzieningen. Van democratie was geen sprake. Niet meer dan 2% van de bevolking was stemgerechtigd, terwijl de gekozen koloniale Staten weinig macht hadden. Het overgrote deel van de bevolking had slechts buitenparlementair een stem.

Dat zich in deze context in het begin van de jaren dertig enkele malen vrij ernstige sociale onrust voordeed is niet verwonderlijk. Eerder kan men zich afvragen waarom dit beperkt bleef tot het zogeheten hongeroproer van 1931 en de rellen van 1933, en waarom deze onrust steeds tot enkele dagen beperkt bleef. Waarom bleef het hierbij, terwijl in de late jaren

twintig en de gehele jaren dertig de situatie in Suriname niet noemenswaard verbeterde?

Scholtens geeft op deze, door hemzelf niet gestelde vraag impliciet althans een gedeeltelijk antwoord. In zijn minutieuze beschrijving van de gebeurtenissen komt duidelijk naar voren hoezeer de koloniale overheid op sociale onrust met repressieve maatregelen reageerde. De bij het politie-optreden gevallen doden (één in 1931, twee in 1933) mogen misschien als noodweer worden aangemerkt. Het verbieden van de net opgerichte Surinaamsche Algemee- ne Werkers Organisatie (SAWO) in 1932 en het wegwerken van potentiële onruststokers geven daarentegen blijk van een welbewust repressief beleid, en een vaak krampachtig reageren op ieder protest, dat dadelijk communistisch heette.

Repressie alleen kan echter de relatieve afwezigheid van georganiseerd sociaal protest niet verklaren. Een bezwaar tegen Scholtens' boek lijkt mij dat hij meer beschrijvend dan werke- lijk analyserend te werk gaat. Zo besteedt hij weinig aandacht aan het gegeven dat rond 1930 de Surinaamse arbeidsmarkt geen industriële of overheidssector van belang had, en daarom de natuurlijke voedingsbodem voor het ontstaan van een arbeidersbeweging miste. De ondertitel van het boek spreekt terecht over *werklozenonrust*, de hoofdtitel, *Opkomende arbeidersbeweging in Suriname* lijkt mij echter wat te voorbarig. Maken enkele demonstra- ties en leiders en een beperkt aantal kortstondige vakbonden met beperkte aanhang en son- der een sluitend program een arbeidersbeweging? Ook is het verwonderlijk dat Scholtens weinig gegevens presenteert over lidmaatschap en georganiseerde aanhang van de ver- schillende vakorganisaties, die overigens ieder een kort bestaan hadden. Zijn conclusie dat 'de werklozenonrust 1931-1933 te interpreteren valt als een belangrijke fase in de ontwikke- ling van de Surinaamse arbeidersbeweging en in de politieke bewustwording van brede lagen van de bevolking' (198) lijkt dan ook, op zijn best, al te stellig. Wordt hier niet een vóórgeschiedenis teveel belicht vanuit de recente geschiedenis?

Niettemin is het boek een welkome bijdrage aan de Surinaamse geschiedschrijving. Afge- zien van de weinig functionele en wat zwaar aangezette theoretische inleiding is het genu- anceerd en vlot geschreven; het is de meest volledige studie van deze episode uit de Suri- naamse geschiedenis. Het gebruikte bronnenmateriaal is uitvoerig en wordt overzichtelijk verwerkt; jammer genoeg steekt een paragraaf met interviews hiertegen wat mager af.

Duidelijk komt in *Opkomende arbeidersbeweging* de rol van de 'buitenlandse leerschool' naar voren: Doedel en Liesdek leerden het vakbondswerk kennen in de Curaçaose olie-in- dustrie, De Sanders in Brits-Guyana, De Kom in Nederland. Verder is het een verdienste van dit boek dat de drie eerstgenoemden uit de schaduw worden gehaald van De Kom, die zich met zijn boek *Wij slaven van Suriname* (1934) al zoveel eerder een plaats in de Suri- naamse geschiedenis veroverde. Van belang is verder Scholtens' nauwkeurige beschrijving van het overheidsbeleid en de contemporaine pers: in Nederland domineerde onbegrip en desinteresse, op welke regel eigenlijk alleen de Communistische Partij Holland een uitzon- dering vormde— wat weer voedsel gaf aan de koloniale angst voor het communistische gevaar, belichaamd in de 'Sowjet-Creool (149) De Kom.

Mijn belangrijkste kritiek op het boek betreft Scholtens' neiging het belang van deze epi- sode, opgehangen aan een beperkt aantal mensen, organisaties en gebeurtenissen, te zeer als vanzelfsprekend te poneren. Het 'bewijs' dat in het begin van de jaren dertig 'de Surinaamse arbeidersbeweging ... in een nieuwe en moderne fase [is] beland' (198) wordt niet geleverd en lijkt elders in hetzelfde boek te worden weerlegd (48, 101-102, 198); zelfs vraag ik mij af of wij wel van een arbeidersfoewegmg kunnen spreken, nu uit Scholtens' boek blijkt dat tussen 1933 en 1940 niets meer van die beweging terecht kwam. Scholtens spreekt dan van

'een periode van heroriëntatie'; dat lijkt mij een al te gemakkelijk omzeilen van vragen waarop het boek zich wil richten.

G. J. Oostindie

C. C. van Baalen, *Paradijs in oorlogstijd? Onderduikers in de Noordoostpolder 1942-1945* (Dissertatie Leiden 1986, Publikaties van de Stichting voor het bevolkingsonderzoek in de drooggelegde Zuiderzeepolders XLIX; Zwolle: Waanders, 1986, 255 blz., f39,50, ISBN 90 6630 059 0).

De eerste gedeelten van de Noordoostpolder vielen in augustus 1941 droog, nadat de Duitsers in het begin van dat jaar met verdere werkzaamheden aan de nieuwe polder hadden ingestemd. Twee jaar later stond het gebied algemeen bekend als een paradijs. Een uitgestrekt en grotendeels nog kaal en onontgonnen gebied werd paradoxaal genoeg hét toevluchtsoord voor onderduikers. Hoe dit merkwaardige fenomeen kon ontstaan en waarom dat bovendien onder Duitse ogen kon gebeuren probeert de schrijfster met succes in deze wat zij zelf noemt 'streekgeschiedenis' te beantwoorden. De term 'streekgeschiedenis' duidt er op dat bovendien een algeheel beeld wordt gegeven van de ontwikkelingen in dit gebied gedurende de oorlogsjaren, waar het verhaal van de onderduikers doorheen geweven is.

Onderduikers trokken als elders pas aarzelend in de loop van 1942 naar dit nieuwe land. De grote stroom kwam in mei 1943 op gang. Ook hierin wijkt de polder niet van de rest van Nederland af. Degenen die hier hun toevlucht zochten waren voornamelijk wat de auteur noemt 'preventieve' onderduikers: mannen die oproepen voor de arbeidsinzet of voor krijgsgevangenschap konden vrezen, studenten die transport naar Duitsland wilden vermijden. Deze mensen werden volgens de vereiste formaliteiten als polderwerkers aangenomen door A. J. Knipmeijer van de in Kampen gevestigde cultuurtechnische dienst van de 'Directie Wieringermeer', met medewerking van het arbeidsbureau en het distributiekantoor.

Het unieke van de polder was — Van Baalen gaat daar terecht uitgebreid op in — dat de Duitse autoriteiten tot een bepaalde hoogte hiervoor andere maatstaven aanlegden dan voor de rest van Nederland. Vooral met het oog op de voedselvoorziening hechtten zij, met de Nederlandse overheid, veel belang aan het gebied. Daarnaast koppelt de schrijfster de Duitse interesse voor het nieuwe land aan de *Blut und Boden*-filosofie, maar dat gebeurt weinig overtuigend; zij komt er later ook niet meer op terug. Omdat het moeite kostte voldoende arbeiders te recruteren voor het ontginnen en in cultuur brengen van de polder — velen haakten bovendien ten gevolge van het zware werk spoedig af — werden vanaf september 1942 door de Duitsers extra gunstige voorwaarden geschapen. Arbeiders die in de NOP werkzaam waren kwamen niet voor arbeidsinzet in Duitsland in aanmerking. Toen na de april-meistakingen van 1943 polderwerkers die hadden gestaakt ongemoeid werden gelaten (dat was elders vaak wel anders!) en voorts alle in de polder werkzame jongemannen van de jaargangen 1922-1924 uitstel kregen van tewerkstelling in Duitsland (nergens anders werd een heel gebied van deze maatregel uitgezonderd), was het hek van de dam. Mede doordat Knipmeijer en de zijnen dankbaar van de coulante houding van de Duitsers gebruik wisten te maken verkreeg de polder haar nationale faam als toevluchtsoord. Het is daarbij merkwaardig dat, zoals de auteur duidelijk maakt, de bezettende macht heel goed van die faam op de hoogte was.